

ศิลปกรรมเมรุปราสาทมอญ : กรณีศึกษาวัดจันทน์กะพ้อ จังหวัดปทุมธานี

The Art of Mon Crematorium : A Case Study of Wat Chankapor, Pathumthani Province

จิรดา แพร่ใบศรี¹

Jirada Praebaisri¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบเมรุปราสาทมอญ วัดจันทน์กะพ้อ จังหวัดปทุมธานี ตามหลักการศึกษาศิลปกรรมท้องถิ่น และเพื่อจัดทำหุ่นจำลองสำหรับการศึกษางานศิลปกรรมมอญ โดยมุ่งศึกษาในด้านรูปลักษณะ ด้านหน้าที่ใช้สอย ด้านวัสดุ และด้านเทคนิควิธีการทำ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นการใช้ภาพถ่ายและการสัมภาษณ์กลุ่มช่างชาวมอญที่ได้มีการบันทึกไว้ โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์แบบบรรยาย

ผลการวิจัยพบว่าเมรุปราสาทมอญเป็นงานเฉพาะกิจที่สร้างขึ้นใช้ชั่วคราวในงานพิธีกรรมศพพระสงฆ์ สร้างและออกแบบโดยช่างชาวมอญประเทศพม่า ตามแบบศิลปะมอญที่ได้รับการสืบทอดและการประยุกต์จากสถาปัตยกรรมต้นแบบในประเทศพม่ารูปแบบงานศิลปกรรมที่พบสามารถจำแนกออกเป็นสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม โดยรูปแบบเป็นอาคารทรงปราสาทแบบเรือนยอด ที่มาจากตำนานและความเชื่อหลังความตายตกแต่งด้วยงานจิตรกรรมเพื่อเลียนแบบงานสถาปัตยกรรมในประเทศพม่าที่ช่างผู้ออกแบบต้องอาศัยความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และจินตนาการรูปแบบลวดลายที่ใช้ขึ้นอยู่กับพื้นที่ใช้งาน การวางลายส่วนใหญ่เป็นแบบสมดุลซ้ายขวาเท่ากันและแบบวางเรียงต่อเนื่อง ใช้วัสดุในท้องถิ่นและสามารถสร้าง รื้อถอนทำลายได้ง่าย โดยโครงสร้างหลักเป็นไม้จริงและไม่อัด โครงประกอบและลวดลายทำจากไม้ไผ่ ปิดด้วยกระดาษฉลุและเขียนลวดลาย ลงสี การติดตั้งจะประกอบโครงสร้างแต่ละส่วนให้เสร็จจากด้านล่างแล้วจึงนำขึ้นไปติดตั้งโดยเริ่มจากจากส่วนยอดปราสาทแล้วไล่ลำดับลงมาจนถึงฐานล่างสุด

คำสำคัญ : ศิลปกรรม, เมรุปราสาท, มอญ

¹ อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ
โทร. +66 2 555-2000 ต่อ 6815 อีเมลล์: jiradap@gmail.com

¹ Lecturer, Faculty of Architecture and Design, King Mongkut's University of Technology North Bangkok ,
Tel. +66 2 555-2000 Next 6815, E-mail address: jiradap@gmail.com

Abstract

The purposes of this study were to: (1) study the structure analysis of Mon crematorium-called in Thai “Meru Prasat Mon” of Wat Chankapor in Pathumthani province and (2) create the model and interpretation of each elements such as form, function, material, technique for maintains the tradition of Meru Prasat Mon .Data collection was through unstructured interviews, photographs and related with documents. Most participants of the target group were composed of the artisans from Myanmar.

Results revealed as follows: The Meru PrasatMon of Wat Chankapor built for monks cremation and designed by artisans from Myanmar. It is a temporary structure, demolished and not retained for future cremations ceremony. According to Mon tradition, funerals are not prepared in advance. Meru Prasat Mon are built in the form inspired by mythical creature.

Although Meru Prasat Mon of Wat Chankapor will be used only once, it is a work of the greatest artistry in its architecture and ornamentation. Its designers, besides having a deep knowledge of Mon’s tradition art history, also have the creative imagination to achieve a sense of perfectly harmonized dimensions and volume. Meru Prasat Mon creating ornaments and mural painting is used generously because its colour suggests brightness and purity. The materials and equipment used were chosen for simplicity and to avoid wastefulness. The main structure is made of wood and bamboo, which is light and inexpensive. The composition of structure and decoration of Meru Prasat Mon focused on balance and continuity.Finally,The main structure built by bottom-up technique but the ornament function is used top-down technique.

Keywords : Art , Crematorium, Meru Prasat Mon

บทนำ

ชาวมอญจัดได้ว่าเป็นชนชาติเก่าแก่ที่สุดชนชาติหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีถิ่นฐานตั้งเดิมอยู่บริเวณพม่าตอนล่าง แต่ด้วยภาวะสงครามและการเมือง ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ทำให้ต้องอพยพไปยังพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะแผ่นดินไทย ซึ่งชาวมอญได้ยึดถือวัฒนธรรมและประเพณีประจำชาติของตนอย่างมั่นคง ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด วัตรปฏิบัติประเพณี ศาสนาและศิลปะ (สุภรณ์ โอเจริญ. 2519) ชาวมอญทั้งในประเทศไทยและประเทศพม่า ยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างกุศลกรรมต่างๆที่เหมือนกัน เนื่องจากเป็นหลักธรรมปฏิบัติตามแนวคิดพุทธ

ศาสนาที่สืบทอดกันมา โดยเฉพาะประเพณีปฏิบัติต่อพระภิกษุสงฆ์ที่มรณภาพ ด้วยการจัดงานศพซึ่งแสดงถึงความหมายของการส่งพระสงฆ์ไปสู่สุวรรสวรรค์ ดังนั้นเมื่อมีพระมรณภาพลง จึงมีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมเฉพาะกิจขึ้น ตามความเชื่อที่จะไม่เผาศพพระร่วมกับคนธรรมดา ตลอดจนเป็นการแสดงถึงฐานะอันศักดิ์สูงที่ใช้สำหรับพิธีศพพระสงฆ์ ที่สะท้อนถึงศีลจารวัตรและความเคารพนับถือของผู้คนที่มีต่อพระสงฆ์รูปนั้น เนื่องจากปราสาทเผาศพจะเป็นสิ่งสุดท้าย ที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงออกถึงความกตัญญูตา และระลึกถึงคุณงามความดีที่มอบไว้กับศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย(ณัชชา สุกุลงาม.2552)

การสร้างเมรุปราสาทของชาวมอญ ที่พบในประเทศไทยมี 2 แบบ คือ แบบของชาวมอญประเทศพม่าและแบบของชาวมอญประเทศไทย ซึ่งมีทั้งความเหมือนและความต่าง โดยเฉพาะแบบของชาวมอญประเทศพม่า จะมีความพิเศษคือ รูปแบบที่สร้างจะไม่ซ้ำแบบกันและไม่นำมาใช้เวียนซ้ำ ซึ่งการก่อสร้างต้องอาศัยพระภิกษุสงฆ์และช่างชาวมอญจากประเทศพม่า มาเป็นผู้ออกแบบและก่อสร้างตามแบบประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวมอญที่สืบทอดกันมา ซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้ฝีมือ ทำให้มีราคาแพงมากจึงไม่ค่อยมีให้เห็นบ่อยครั้ง เพราะสามารถใช้งานได้เพียงครั้งเดียว และไม่มีการสร้างขึ้นล่วงหน้า ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการรวบรวมองค์ความรู้ ในการสร้างงานศิลปกรรมท้องถิ่น ที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานของชาวมอญประเทศพม่า ซึ่งไม่สามารถพบเห็นได้บ่อยครั้ง เพื่อไว้เป็นหลักฐานอ้างอิงหรือเป็นข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบงานศิลปกรรม ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ยังคงมีวัฒนธรรมและชนบประเพณีร่วมกัน แม้ว่าจะไม่ได้อยู่บนผืนแผ่นดินเดียวกันก็ตาม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบเมรุปราสาทมอญ วัดจันทน์กะพ้อ จังหวัดปทุมธานี ตามหลักการศึกษาศิลปกรรมท้องถิ่น
2. เพื่อจัดทำหุ่นจำลองเมรุปราสาทมอญ วัดจันทน์กะพ้อ จังหวัดปทุมธานี สำหรับใช้ในการศึกษางานศิลปกรรมมอญ

วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยแบ่งออกเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะที่ 1 การลงพื้นที่ภาคสนาม ณ วัดจันทน์กะพ้อ จังหวัดปทุมธานี เพื่อบันทึกลักษณะทางกายภาพในขณะมีการสร้างงาน ด้วยการบันทึกภาพถ่ายและภาพลายเส้น

ระยะที่ 2 การลงพื้นที่ภาคสนาม ณ วัดจันทน์กะพ้อ จังหวัดปทุมธานี เพื่อการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ได้แก่ ช่างผู้สร้างและผู้เกี่ยวข้องในการสร้าง จำนวน 6 คนโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยเน้นการสัมภาษณ์ที่พยายามศึกษาความจริงแบบเจาะลึก (Indept Interview)

ระยะที่ 3 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย และภาพถ่าย ภาพลายเส้นที่ถูบันทึกไว้

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ภาพถ่ายและภาพลายเส้น มาทำการสรุปและจัดหมวดหมู่ของคำตอบตามแนวประเด็นที่ตั้งไว้

2.2 วิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของเมรุปราสาทมอญตามที่ปรากฏ โดยใช้หลักในการวิเคราะห์ศิลปกรรมท้องถิ่น ได้แก่ ด้านด้านรูป ลักษณะ ด้านหน้าที่ใช้สอย ด้านวัสดุที่ใช้ ด้านเทคนิควิธีการ

2.3 จัดทำหุ่นจำลองเมรุปราสาทมอญ วัดจันทน์กะพ้อ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

3. การสรุปผลการวิเคราะห์รูปแบบงานศิลปกรรมที่ปรากฏในเมรุปราสาทมอญ วัดจันทน์กะพ้อ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี และนำเสนอผลการศึกษาด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ประกอบภาพถ่ายและหุ่นจำลอง

ผลการศึกษา

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูล สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. รูปแบบเมรุปราสาทมอญ วัดจันทน์กะพ้อ จังหวัดปทุมธานี ถูกออกแบบและก่อสร้าง

โดยช่างชาวมอญประเทศพม่า ตามแนวคิดที่ได้รับสืบทอด และการศึกษาเพิ่มเติมจากพุทธประวัติที่เกี่ยวข้องกับคติภูมิจักรวาล โดยสร้างขึ้นเพื่อใช้รองรับพิธีกรรมศพพระสงฆ์ที่ผสมผสานระหว่างพิธีกรรมของชาวมอญประเทศไทยและชาวมอญประเทศพม่า ซึ่งมีความต่างกันในด้านองค์ประกอบที่ใช้ในงานพิธีกรรม โดย พิธีกรรมของชาวมอญประเทศไทย ประกอบด้วย เมรุปราสาท ปราสาทยกโลงศพ เปลไกว ขณะที่พิธีกรรมของชาวมอญประเทศพม่า ประกอบด้วย โลงมอญและโกศ

ภาพประกอบ 1 ปราสาทมอญวัดจันทน์กะพ้อ จังหวัดปทุมธานี

ทั้งนี้ รูปแบบงานศิลปกรรมที่ปรากฏในเมรุปราสาทมอญวัดจันทน์กะพ้อ จังหวัดปทุมธานีพบว่า สามารถจำแนกเป็นประเภทตามหลักศิลปะสากล ได้แก่ สถาปัตยกรรม และจิตรกรรม ซึ่งแบ่งตามหลักการศึกษาศิลปกรรมใน 4 ด้าน ดังนี้

1.1 ด้านรูปลักษณะ

1.1.1 ประเภทสถาปัตยกรรม โดยลักษณะเป็นอาคารทรงปราสาทเรือนยอดแบบมอญที่มีชั้นฐาน ตัวเรือนซ้อนลดหลั่นกัน ประกอบด้วย

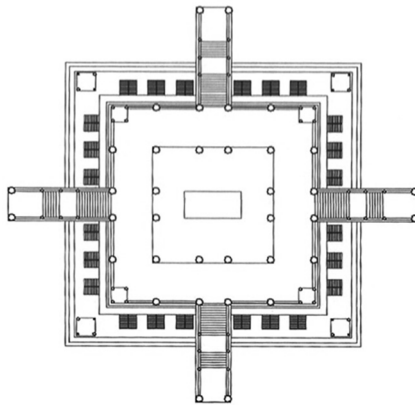
- ส่วนผังอาคาร รูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดความกว้างฐาน 36 ศอก (16.20 เมตร) ความสูง 54 ศอก (24.30 เมตร) มีบันไดขึ้นลง 4 ด้าน พื้นที่ใช้สอยตรงกลางขนาด 10 ศอก ยกพื้นตรงกลางให้ต่างระดับ ส่วนทางเดินรอบระเบียบกว้างขนาด 3 ศอก ซึ่งเป็นขนาดมาตรฐานการสร้างของชาวมอญ โดยคิดพื้นที่ประชุมเพลิงเป็นหลัก

- ส่วนหลังคา แบ่งเป็น 2 แบบ คือ แบบหลังคาจั่วเรียงซ้อนลดหลั่นสำหรับบันไดทางขึ้นลงเมรุปราสาท ซึ่งสามารถพบได้จริงจากงานสถาปัตยกรรมมอญประเทศพม่า และแบบหลังคาแบบเรือนยอดสำหรับประดับทุกชั้นเมรุปราสาทรวม 29 ยอด

- ส่วนเรือนธาตุ ตัวเรือนซ้อนลดหลั่นกันเป็นจำนวน 3 ชั้น รูปแบบแต่ละชั้นแสดงเรื่องราวตามความเชื่อหลังความตายตามแนวคิดภูมิจักรวาล โดยเรือนธาตุชั้นที่ 1 และเรือนธาตุชั้นที่ 2 ให้ความหมายเป็นชั้นวิมานสำหรับผู้ตาย เรือนธาตุชั้นที่ 3 เชื่อมต่อบันไดขึ้นลง 4 ด้าน ประดับปราสาทเล็กทั้ง 4 มุม เป็นชั้นสำหรับประกอบพิธีกรรม ให้ความหมายเป็นที่ตัดสินคุณงามความดีของผู้ตาย ลักษณะของบันไดไม่มีชันพัก พุ่งตรงไปยังพื้นที่ประกอบพิธีกรรม ซึ่งเปรียบเหมือนบันไดขึ้นสู่สวรรค์ที่ไม่มีอุปสรรค

- ส่วนฐาน เป็นฐานยก 3 ชั้น ประดับซุ้มประกอบฐานโดยรอบ และปราสาทเล็กประกอบทั้ง 4 มุม ซึ่งซุ้มประกอบฐานเปรียบเหมือนที่พักของบริวาร

- ส่วนบันได พบว่า บันไดขึ้นลงมี 4 ด้าน รูปแบบของบันไดจะไม่มีชันพัก ซึ่งหมายถึง ทางขึ้นสู่สวรรค์ โดยซุ้มทางขึ้นลงทุกด้านจะมีป้ายแสดงรายละเอียดของกลุ่มผู้สร้าง การกำหนดจำนวนบันไดมาจากการประมาณจำนวนผู้ร่วมงาน

ภาพประกอบ 2 ผังอาคารเมรุปราสาทมอญวัดจันทน์กะพ้อ จังหวัดปทุมธานี
(ที่มา : ณิชชา สุกุลงาม.2552:58)

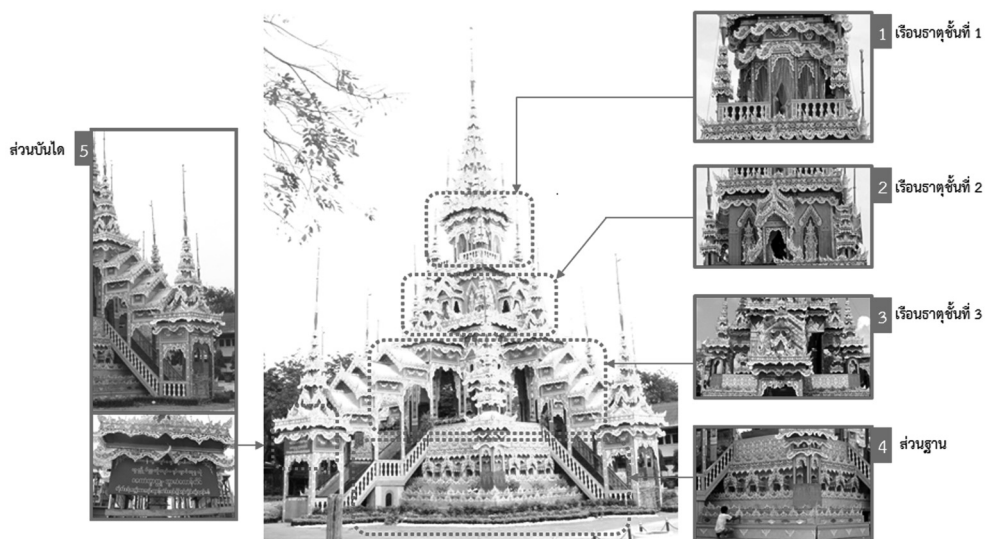

หลังคาจั่วทางขึ้นลงตัวปราสาท

เรือนยอดปราสาทสำหรับประดับแต่ละชั้น

ภาพประกอบ 3 ส่วนหลังคา

ภาพประกอบ 4 ส่วนเรือนธาตุ ส่วนฐาน ส่วนบันได

1.1.2 ประเภทจิตรกรรม สร้างขึ้นเพื่อเลียนแบบของจริงทั้งรูปแบบและสัดส่วน โดยเกิดจากลักษณะการสร้างงานที่ประกอบด้วย

- การเขียนลายฉลุลงสี โดยการวาดลายเส้นแล้วฉลุตามแบบที่ร่างไว้ ลงสีไล่น้ำหนักตัดเส้น ประดับกระดาศอังกฤษ พบว่าเป็นการสร้างงานตัวขึ้นลายส่วนประกอบบนสถาปัตยกรรม ได้แก่ ลายยอดปราสาท ลายเชิงชายฐานปราสาท ลายหลังคา ลายหน้าซุ้ม ลายกรอบหน้าซุ้ม ลายฐาน

- การฉลุลงบนกระดาศสี โดยการวาดลายลงบนกระดาศสีที่กำหนดไว้ พบว่ามี 2 ลักษณะ ได้แก่ ลายฉลุตัดเส้น รูปแบบลายที่ใช้เป็นลายประดิษฐ์ ลักษณะเป็นลายดอกลอย ลายลูกฟัก การวางลายสมดุลซ้ายขวา ใช้สีเหลืองเป็นสีหลัก ลงเงาเพิ่มมิติด้วยสีส้ม ตัดเส้นด้วยสีแดงเข้ม และลายฉลุไม่ตัดเส้นเป็นลายประดิษฐ์ ลักษณะเป็นลายก้านขด และลายลูกฟักประจายาม การวางลายอยู่ในกรอบพื้นที่ ใช้สีตัดกับพื้นหลัง และบางส่วนใช้สีเดียวกับกรอบ เพื่อให้ดูเหมือนเป็นลายฉลุจริง

- การวาดภาพองค์ประกอบสมจริง โดยการวาดภาพหรือวาดลายแล้วลงสีให้มีมิติแสงเงาเลียนแบบของจริง พบว่ามี 2 ลักษณะ ได้แก่ ภาพวาดลายที่เป็นลายประดิษฐ์แทรกด้วยลายดอกไม้ ลักษณะเป็นลายก้านขด ลายบัว ลายบัวหัวเสา หม้อน้ำปูลงกลศ ประจายาม ดอกพุดตาน ใช้สีเหลืองเป็นสีหลัก ลงเงาเพิ่มมิติด้วยสีส้ม เน้นลายด้วยสีส้ม สีแดง สีชมพู ดอกไม้ใบไม้ใช้สีชมพู สีส้ม สีเหลือง สีเขียว ตัดเส้นด้วยสีแดงเข้ม และภาพวัตถุที่เป็นองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม เลือกใช้สีตามจินตนาการและสีส่วนรวมของงาน การเพิ่มแสงเงาเพื่อให้เกิดมิติของรูปทรงจะใช้สีที่เข้มกว่า

- การวาดภาพประกอบ เป็นภาพเขียนเชิงอุดมคติ เช่น ภาพคน ภาพสถาปัตยกรรม และภาพจากจินตนาการ เช่น ยักษ์ พญานาค เทวดา ใช้สีตามจริงที่ปรากฏในธรรมชาติ โดยเนื้อหาของภาพเป็นการแสดงเรื่องราวคำสอนของพระพุทธเจ้าตอนมารผจญ ซึ่งภาพประกอบที่ใช้แต่ละงานจะไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับเจ้าภาพ

ภาพประกอบ 5 การเขียนลายฉลุลงสี

ลายฉลุตัดเส้น

ลายฉลุไม่ตัดเส้น

ภาพประกอบ 6 การฉลุลงบนกระดาศสี

ภาพวัดอุ

ภาพลวดลาย

ภาพประกอบ 7 การวาดภาพองค์ประกอบสมจริง

ภาพประกอบ 8 การวาดภาพประกอบ

1.2 ด้านหน้าที่ใช้สอย

1.2.1 สถาปัตยกรรมเมรุปราสาทมอญเป็นสถาปัตยกรรมเฉพาะกิจ พบว่า การจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยมี 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนทางขึ้นลงที่จัดวางไว้ทุกด้านของตัวปราสาท โดยไม่ได้กำหนดทิศทางขึ้นลงอย่างชัดเจน เนื่องจากบริเวณรอบๆที่ตั้งปราสาทมีพื้นที่แคบ จึงต้องทำบันไดครบทุกด้าน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ร่วมงาน และส่วนประกอบพิธีกรรมที่สามารถใช้งานได้เฉพาะส่วนเรือนธาตุชั้นที่ 3 โดยแบ่งพื้นที่เป็น 2 ส่วน ได้แก่ พื้นที่ยกพื้นตรงกลางสำหรับสำหรับตั้งศพเผาศพ และส่วนพื้นที่ทางเดินรอบระเบียงเพื่อเชื่อมกับทางขึ้นลงบันได

1.2.2 จิตรกรรมที่ปรากฏในเมรุปราสาทมอญ พบว่า สามารถแบ่งหน้าที่ใช้สอยออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ลวดลายในส่วนที่เป็นตัวลายประดับ พบว่า เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบ

ทางสถาปัตยกรรมที่ทำให้สมบูรณ์ตามรูปแบบศิลปะมอญ เนื่องจากตัวขึ้นลายสามารถจัดรูปทรงได้ตามแบบสถาปัตยกรรมมอญที่มีมิติรูปทรงโค้ง จึงช่วยให้ดูสมจริง, ภาพองค์ประกอบสมจริง พบว่าเป็นภาพที่ถูกเขียนขึ้นเพื่อเลียนแบบวัตถุจริงเพื่อให้ดูสมจริงแทนการใช้วัสดุจริง เช่น ลูกกรงบันไดหลังคาสังกะสี และภาพประกอบเป็นภาพพุทธชาดก หรือคำสอนของพระพุทธเจ้า พบว่า เป็นภาพใช้ในการประดับตกแต่งเพื่อเป็นคติสอนผู้ที่เข้าร่วมงาน โดยติดตั้งบริเวณด้านบนรอบโถงประกอบพิธีกรรม

1.3 ด้านวัสดุ

การก่อสร้างเมรุปราสาทมอญ เป็นงานก่อสร้างสำหรับใช้ชั่วคราวที่จะไม่มีการใช้เวียนซ้ำวัสดุที่นำมาใช้จึงต้องสามารถรีดถอนทำลายได้ง่าย วัสดุในการก่อสร้างจึงไม่จำเป็นต้องใช้ชนิดที่ต้นทุนทานมาก สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น และมีขาย

อยู่ตามท้องตลาด ซึ่งการใช้วัสดุในการทำแต่ละส่วนแตกต่างกัน โดยแบ่งตามโครงสร้างออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนโครงสร้างหลักใช้ไม้จริงและไม้อัด เพื่อขึ้นรูปทรงตามรูปแบบที่วางไว้ให้สามารถตั้งอยู่และรองรับการติดตั้งโครงสร้างรอง, ส่วนโครงสร้างรองใช้ไม้ไผ่ผ่าซีก แล้วนำมาประกอบตัวปราสาท โดยยกมาติดตั้งที่ละส่วนเป็นโครงสร้างสำหรับติดตั้งตัวลาย และส่วนโครงสร้างลายใช้ไม้ไผ่สานสำหรับติดกระดาษที่เขียนลาย ลงสี

1.4 ด้านเทคนิคและวิธีการ

ในอดีตการสร้างเมรุปราสาทมอญเป็นงานของพระสงฆ์ ดังนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้ถ่ายทอดวิชา และคอยควบคุมการก่อสร้าง แม้ในยุคหลังได้แปรเปลี่ยนไปเป็นการจ้างวาน แต่ในการสร้างก็ต้องมีพระสงฆ์ที่มีความรู้ด้านการทำเมรุปราสาทและประเพณีต่างๆ เข้ามาควบคุมการก่อสร้างในตอนต้น เนื่องจากเป็นพิธีสำคัญที่มีข้อจำกัดหลายด้านการก่อสร้างเมรุปราสาทมอญจึงประกอบด้วย 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายสงฆ์ และฝ่ายฆราวาส โดยแบ่งหน้าที่ตามความชำนาญของช่างแต่ละคน ซึ่งช่างคนหนึ่งอาจทำได้หลายหน้าที่ ได้แก่ การทำโครงสร้างหลักของตัวอาคาร การทำโครงสร้างรองจากไม้ไผ่ผ่าซีกมาขึ้นรูปทรงต่างๆ การทำโครงสร้างลายจากจักตอกแล้วสานเป็นตาราง การปิดหุ่นด้วยกระดาษแล้วลงสีพื้น การเขียนลายตกแต่งลายและวาดภาพประกอบ การติดตั้งโครงสร้างลายที่ตกแต่งแล้วมาติดประกอบบนโครงสร้างรอง การติดตั้งโครงสร้างรองบนตัวโครงสร้างหลัก

ขั้นตอนการก่อสร้างเมรุปราสาทมอญเป็นงานที่ต้องทำต่อเนื่อง โดยวางแผนการทำงานล่วงหน้าในแต่ละขั้นตอน และเป็นงานที่ต้องแก้ไขปัญหาหน้างาน เนื่องจากช่างไม่ได้มีการเขียนแบบละเอียด มีแต่เพียงแบบที่กำหนดขนาด และไม่ได้ลงรายละเอียดของลวดลาย ซึ่งช่างใช้ความชำนาญในการกำหนดลวดลายและคำนวณวัสดุที่จะใช้ โดยดูจากพื้นที่ขนาดโดยรวม การติดตั้งจะประกอบโครงสร้างแต่ละส่วนให้เสร็จจากด้านล่าง แล้วจึงนำขึ้นไปติดตั้งโดยเริ่มจากจากส่วนยอดปราสาทแล้วไล่ลำดับลงมาจนถึงฐานล่างสุด

2. หุ่นจำลองเมรุปราสาทมอญ วัดจันทน์กะพ้อ จังหวัดปทุมธานี เป็นแบบสำหรับทดสอบรูปร่างภายนอกของแบบ (Scale Model) โดยทำให้มีขนาดเล็กกว่าของจริง เพื่อเป็นการถ่ายทอดให้เห็นเค้าโครงและสัดส่วนของเมรุปราสาทมอญ ไม่เน้นสีและลวดลาย เนื่องจากตัวลายมีความละเอียดซับซ้อน และมีการใช้สีที่ผสมโดยมีเจตนาในการใช้ให้ดูมีมิติในตัวเอง ซึ่งเป็นทักษะเฉพาะของช่างผู้สร้างปราสาท ที่ไม่สามารถเลียนแบบหรือทำตามได้ ตัวโครงสามารถแยกถอดประกอบเป็นส่วนๆได้แก่ ฐาน บันได ยอดปราสาท ปราสาทเล็ก วัสดุที่ใช้ทำในส่วนโครงสร้างใช้ไม้สักชั้นเล็ก ตัดตามขนาดที่เทียบจากขนาดจริง ปิดทับด้วยกระดาษแข็ง ตัวลายใช้กระดาษบาง เพื่อให้สามารถดัดตัวลายได้

โครงสร้างภายในหุ่นจำลอง

หุ่นจำลอง

ภาพประกอบ 9 หุ่นจำลองปราสาทมอญ

อภิปรายผล

เมรุปราสาทที่ถูกกำหนดสร้างขึ้น ณ วัดจันทน์กะพ้อนั้น เกิดจากกลุ่มชาวมอญในประเทศไทย และประเทศพม่าที่ยังคงติดต่อสัมพันธ์กันอยู่ ดังที่ บุษบา ตระกูลสัจจาวัตร (2532) และ สุจิตต์ลักษณ์ ดีผดุง (2540) กล่าวว่า ชาวมอญส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในบริเวณประเทศพม่าตอนล่าง อีกส่วนหนึ่งได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย โดยเดินทางเข้า-ออกบริเวณแนวชายแดนระหว่างไทยและพม่า จังหวัดกาญจนบุรี แล้วเดินทางต่อไปยังส่วนต่างๆ ของประเทศไทย ทำให้ชาวมอญได้เข้ามาอาศัยกระจายอยู่ทั่ว ดังนั้นเมรุปราสาทที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรมเผาศพพระสงฆ์ จึงสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ของชาวมอญทั้งสองพื้นที่ ที่ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมภายใต้แนวคิดเดียวกันเกี่ยวกับความเชื่อชีวิตหลังความตายตามคติพุทธศาสนา ตามที่ ณัชชา สุกุลงาม (2552) กล่าวว่า การสถาปนากิจศพพระสงฆ์มอญจะมีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมเฉพาะกิจขึ้น เป็นอาคารทรงปราสาทที่แสดงนัยถึงเขาพระสุเมรุ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในการจำลองเขาพระสุเมรุ ตามที่

เด่นดาว ศิลปานนท์ (2539) กล่าวว่า เป็นเสมือนภพภูมิสวรรค์ ที่เปรียบประหนึ่งว่าได้ถวายพระเพลิงพระศพบนเขาพระสุเมรุ

โดยรูปแบบเมรุปราสาทที่สร้างขึ้นนั้น พบว่า เป็นอาคารทรงปราสาทเรือนยอดหลังคาซ้อนขึ้นตามแบบศิลปะมอญในประเทศพม่า ที่มีรูปแบบต่างไปจากของชาวมอญในประเทศไทย ในด้านของลักษณะทางสถาปัตยกรรม การใช้ลวดลาย สี สันวัสดุ และองค์ประกอบในการตกแต่ง ที่เป็นไปตามอิทธิพลที่ได้รับของแต่ละท้องถิ่น แต่ยังคงลักษณะของอาคารเรือนยอดและการแบ่งหน้าที่ใช้สอยที่เหมือนกันตามแนวคิดภูมิจักรวาล ตามที่ อภิธาน สมใจ (2541) กล่าวว่า ที่เผาศพหลังคาเป็นยอด มีรั้วล้อม ในราชาศัพท์เรียกว่า พระเมรุ หรือหมายถึงเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นภูเขากลางจักรวาล มียอดเป็นที่ตั้งแห่งเมืองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งช่างผู้ออกแบบเมรุปราสาทวัดจันทน์กะพ้อ มีเจตนาสร้างขึ้นตามความเชื่อที่สืบทอด แต่ยังคงแฝงไว้ด้วยประโยชน์ใช้สอยที่สามารถใช้งานได้จริง เพียงแต่การใช้วัสดุในการสร้างไม่เน้นความคงทนถาวร ซึ่งจากการวิจัยพบว่า วัสดุที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นวัสดุที่มีอยู่ใน

ท้องถิ่น และหาซื้อได้ง่าย เช่น ไม้ ไม้ไผ่เป็นวัสดุ โครงสร้าง กระดาษเขียนลวดลายเป็นการตกแต่ง ซึ่ง ณิชชา สกุลงาม (2552) และ อรศิริ ปาณินท์ (2541) กล่าวอย่างสอดคล้องกันว่า ปราสาทเขาสพ เป็นงานใช้ชั่วคราว ที่ใช้ระยะเวลาก่อสร้างล่วงหน้า แต่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมในช่วงเวลาสั้นๆ จึงจำเป็นต้องออกแบบให้สร้างง่ายรื้อสะดวก แต่ต้องแข็งแรงรองรับปริมาณการใช้งานได้ วัสดุ ก่อสร้างที่ใช้สามารถหาได้ในท้องถิ่นและมีอายุการใช้งานเหมาะสม เช่น เทคนิคการใช้ผ้าจิวรพันข้อ ต่อช่วยให้ไม้ไผ่ยึดหยุ่นได้ง่าย การใช้ไม้ไผ่ทำตัว โครงลายเพื่อให้ตัดตัวลายให้ได้ตามรูปทรงได้ง่าย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาการดัดแปลงวัสดุที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมีความสวยงามเทียบเท่ากับรูปแบบศิลปกรรมจริง เช่น การใช้สีเพื่อให้แสงเงาในลวดลายตกแต่งเพื่อให้เกิดมิติต้นลึก ซึ่งสอดคล้องกับ เด่นดาว ศิลปานนท์ (2539) ที่กล่าวว่า พระเมรุที่ได้ตกแต่งประดับ ประดาด้วยทองหรือวัสดุอื่นๆ ที่ให้สีแสงเรืองอร่าม ดุจดังทอง เป็นการจำลองเขาพระสุเมรุอันเป็นภพ ภูมิสวรรค์ ซึ่งมีมนุษย์สามัญไม่สามารถไปถึง ดังนั้น ชาวมอญจึงจำลองวิมานอย่างสวยงามให้กับผู้ตาย สำหรับใช้เมื่อไปสู่สวรรค์ โดยเทียบเคียงกับองค์ ประกอบของรูปแบบสถาปัตยกรรมจริง เพื่อแสดงความเคารพ ความกตัญญูต่อผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย

สรุป

งานศิลปกรรมเมรุปราสาทมอญ เป็นรูปแบบที่เกิดจากความเชื่อ ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา เมื่อพระสงฆ์ที่เปรียบเหมือนตัวแทนของ พระพุทธเจ้ามรณภาพลง จึงสร้างสิ่งแทนวิมานหรือที่อยู่ของผู้ที่ล่วงลับ เพื่อแสดงความกตัญญู ที่สร้างขึ้นอย่างมีความหมายตามคติความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย อันแสดงนัยถึงเขาพระสุเมรุ โดยถ่ายทอดออกมาเป็นงานศิลปกรรมร่วมระหว่าง งานสถาปัตยกรรมและงานจิตรกรรม ที่มีรูปแบบ

เฉพาะตามคติประมุขที่สืบทอดและพัฒนาใหม่ ทั้ง ด้านรูปทรง ลวดลาย และสี ที่ได้จากการเลียนแบบของจริงและจากการจินตนาการตามแนวคิดภูมิ จักรวาล โดยใช้วัสดุใกล้ตัวที่รื้อทำลายได้ง่าย ซึ่ง ผลจากการวิจัยนี้ได้นำมาสู่การทำหุ่นจำลองเมรุ ปราสาทมอญ โดยการจำลองส่วนต่างๆ ของเมรุ ปราสาทให้เห็นเป็นมิติรอบด้าน เพื่อช่วยในการ ศึกษางานศิลปกรรมมอญในเชิงเปรียบเทียบทาง ด้านสถาปัตยกรรม ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้าน ศิลปวัฒนธรรม ที่เห็นได้ชัดเจนกว่าภาพถ่าย

ข้อเสนอแนะ

1. งานวิจัยนี้เป็นการถ่ายทอดให้เห็นรูปแบบของสถาปัตยกรรมชั่วคราว ที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนร่วมเชื้อชาติ ที่ยังคงมีการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นฐานแนวคิดเดียวกัน ซึ่งเป็นรูปแบบที่มีปรากฏในพื้นที่เดียว ดังนั้นจึง ควรมีการศึกษางานศิลปกรรมในสกุลช่างอื่น ทั้ง ของชาวมอญประเทศพม่าและประเทศไทย เพื่อนำ มาเปรียบเทียบ แยกแยะความแตกต่าง
2. ควรมีการศึกษาอิทธิพลหรือปัจจัยที่ ส่งผลต่อการกำหนดรูปแบบศิลปกรรมที่มีความ เหมือนและความต่างของชาวมอญประเทศพม่าและ ประเทศไทย
3. ควรมีการศึกษาให้ครอบคลุมถึงการ สร้างสรรค์งานศิลปกรรมประเภทต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา เพื่อเชื่อมโยงหรือเปรียบเทียบกับศิลปกรรมของ ชาวมอญในประเทศไทย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนนักวิจัยใหม่ จากวิทยาลัยเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัย เทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ประจำปีงบประมาณ 2553

เอกสารอ้างอิง

- ณัฏชา สกลงาม. (2552). “ปราสาทจองแพะหลิกยาจก:ปราสาทเผาศพพระสงฆ์มอญ” งานพระเมรุ: ศิลปะสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเกี่ยวเนื่อง. กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์. หน้า 56-58.
- เด่นดาว ศิลปานนท์. (2539). “แนวความคิดในการออกแบบสร้างพระเมรุมาศ” ศิลปะสถาปัตยกรรมไทยในเมรุมาศ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. หน้า 4.
- บุษบา ตระกูลสัจจาวัตร. (2532). “ลักษณะวรรณกรรมมอญ:กรณีศึกษาวรรณกรรมพระอาจารย์อะเฟาะ”. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภรณ์ โอเจริญ. (2519). “ชาวมอญในประเทศไทย:วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.”(วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุดจิตลักษณ์ ดีนดุง. (2540). มอญ:บทบาทด้านสังคม วัฒนธรรม ความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปีของกรุงรัตนโกสินทร์. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยมหิดล. หน้า 19-20.
- อภิธาน สมใจ. (2541). งานศพล้านนา:ปราสาทนกหัสดีลิงค์สู่ไม้ศพ. เชียงใหม่:กลางเวียงการพิมพ์. หน้า 56-57.
- อรศิริ ปาณินทร์. (2541). สรรค์สร้างอย่างไทย ผลงานสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยฝีมือ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 53-70.